

**Soopõhine kasvatus Eesti
lasteaedades (7 Tallinna lasteaias
läbiviidud uurimistulemuste põhjal)**

Kadri Aavik

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus

Ülevaade projektist

- **Eesmärk:** uurida seitsmes Tallinna lasteaias antavat kasvatust ja õpetust lähtuvalt soolisest perspektiivist ja aidata kaasa selle muutmisele mõlemat sugupoolt võrdselt kaasavaks, arendavaks ja väärtustavaks
- **Tegevused:**
 - empiirilise uurimuse läbiviimine seitsmes Tallinna lasteaias (5 eestikeelset ja 2 venekeelset), eesmärgiga uurida soo sotsiaalse konstrueerimise viise nendes lasteaedades;
 - uurimusel põhineva metoodilise juhendmaterjali koostamine lasteaiakasvatajatele, mis sisaldab praktilisi soovitusi, kuidas kasvatajad saaksid igapäevatöös rakendada soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegiat (*gender mainstreaming*).
- **Projekti sihtgrupp:** Eesti lasteaiad, lasteaiakasvatajad, haridustöötajad
- **Projekti läbiviimise aeg:** mai – detsember, 2008
- **Rahastajad:** Avatud Eesti Fond, EV Sotsiaalministeerium

Teema olulisus tänapäeva Eesti kontekstis

- Eesti ühiskonnas esinevad mitmed otsesed ja varjatud soolised ebavõrdsused (naiste ja meeste palgavahe, soopõhine tööturu segregatsioon, naiste ja meeste ebavõrdne osalus kodutöodes ja laste kasvatamises, meeste enneaegne suremus jne.)
- Haridussüsteem on soolistatud (*gendered*) sotsiaalne institutsioon, kus soolisi erinevusi ning ebavõrdsusi pidevalt (taas)toodetakse ning kus toimub poiste ja tüdrukute sotsialiseerumine vastavalt meesteks ja naisteks
- Selleks, et haridussüsteemist saaks keskkond, mis arvestaks, arendaks ja väärtustaks tüdruke ja poisse võrdselt, tuleks haridussüsteemis kasutada soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegiat

Sugupoole sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7

Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus

1. Eesmärk
2. Uurimisküsimused
3. Andmete kogumise ja analüüsimise meetodid
4. Teoreetilised lähtekohad
5. Tulemused ja analüüs
6. Kokkuvõte

Eesmärk

- Uurida, kuidaskonstrueeritakse sugu uurimuses osalenud lasteaedades (soolistatud sotsiaalsed institutsioonid) ja tuvastada viise kuidas soolisi erinevusi ja ebavõrdsusi taastoodetakse nii kasvatajate kui laste poolt igapäevaste interaktsioonide käigus (*doing gender*)

Mõisted

- **Soolistatud** (om.sõna) (*gendered*) – nt. soolistatud institutsioon, protsess jne. – soopõhiseid erinevusi (ja tihti ka soolist ebavõrdsust) tootev ja alalhoidev
- **Sootundlikkus** (*gender sensitivity*) - teadmislomeviis, milles soost tehakse kogu uurimist puudutav põhilähtekoht ja keskne analüütiline kategooria, praktikas haakub soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegiaga
- **Sootundlik pedagoogika** – sooliselt tasakaalustatud õppe- ja kasvatustöö meetodid, kus rakendatakse soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise põhimõtteid

Uurimisküsimused (1)

1. LASTEAED kui soolistatud sotsiaalne struktuur

Kuidas on lasteaed soolistatud sotsiaalne struktuur, kus taastoodetakse soopõhiseid erinevusi ja ebavõrdsust?

- (a) Kuidas on lasteaiaruumide füüsiline keskkond soolistatud?
- (b) Kas lasteaedades kasutatavad õppematerjalid aitavad kaasa soopõhiste erinevuste ja ebavõrdsuste taastootmisele?
- (c) Kuidas on kasvataja elukutse soolistatud?
- (d) Kuidas on lasteaias antava kasvatus- ja õpetuse taga peituvad eesmärgid, väärtused ja ootused soolistatud?

Uurimisküsimused(2)

2. KASVATAJAD

Kuidas toimub lasteaedades kasvatajatepoolne soo konstrueerimine?

- (a) Kas ja kuidas konstrueerivad kasvatajad interaktsioonides tüdrukute ja poistega soopõhiseid erinevusi, ebavõrdsusi ja võimuhierarhiaid?
- (b) Kuidas ja mil määral praktiseerivad kasvatajad otsest/varjatud soopõhist suunamist?
- (c) Milliseid soodiskursusi kasvatajad kasutavad?

Uurimisküsimused (3)

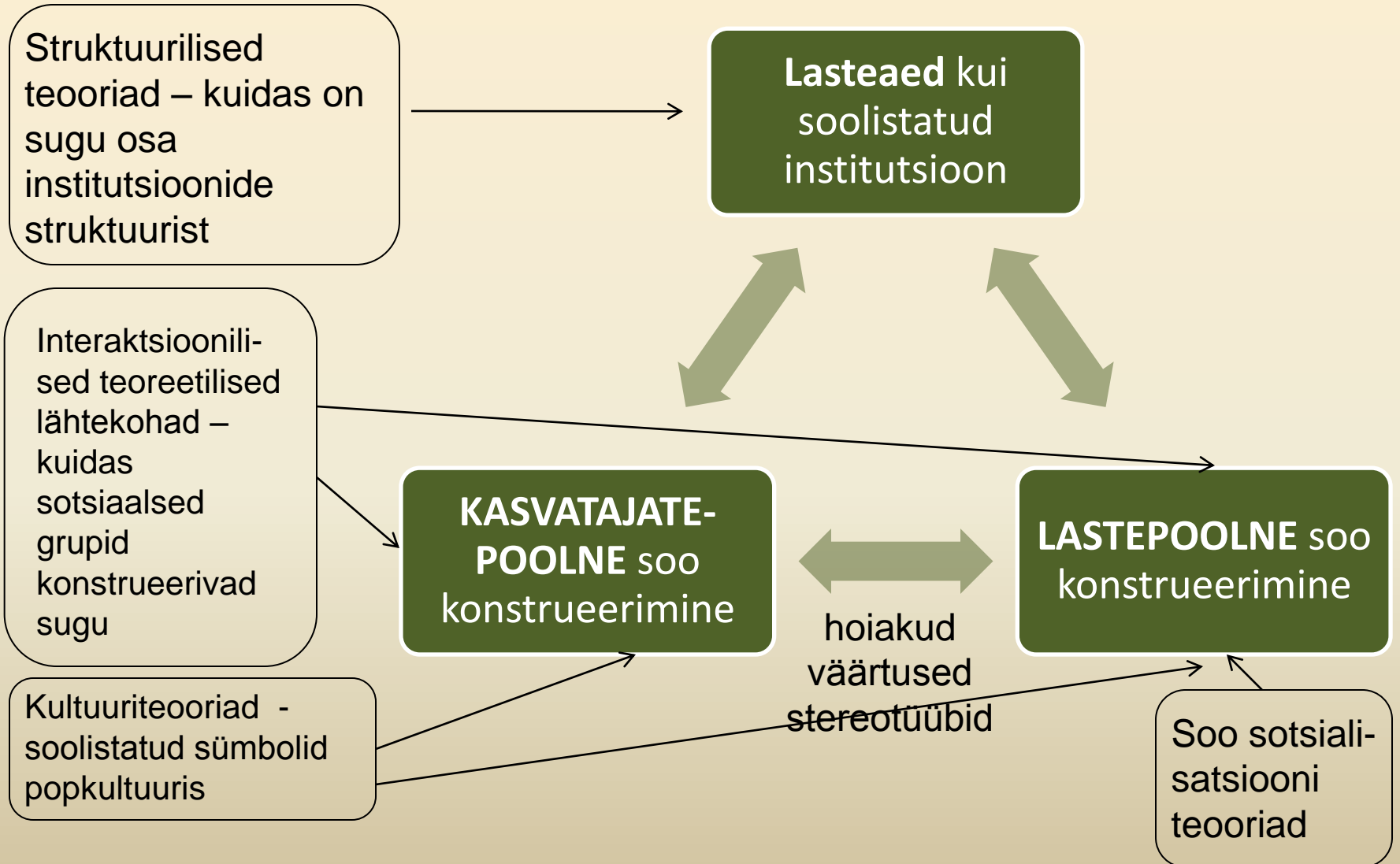
3. LAPSED

Kuidas 5-6. aastased lapsed igapäevaste interaktsioonide käigus konstrueerivad ja taastoodavad sugu (*doing gender*) lasteaiarühmas?

- (a) Millised soostereotüüpsed hoiakud lastel esinevad?
- (b) Kuidas tüdrukud konstrueerivad rühmas feminiinsust ja poisid maskuliinsust? Mil määral ja kuidas avalduvad rühmas hegemooniline maskuliinsus ja rõhutatud feminiinsus?
- (c) Milline on soo ja võimu/domineerimise suhe ja kuidas see avaldub? (soolistatud võimusuhted ja dominatsioon)?

3 tasandit

Soolistatud indiviidide toimimine soolistatud institutsioonides

Andmete kogumise meetodid

1. Lasteaed kui soolistatud institutsioon:

- vaatlus → kvalitatiivsed andmed

2. Kasvatajad:

- vaatlus → kvalitatiivsed andmed

- ankeet → kvalitatiivsed andmed

→ kvantitatiivsed andmed

3. Lapsed:

- vaatlus → kvalitatiivsed andmed

- intervjuu → kvalitatiivsed andmed

Andmete analüüsimise meetodid

- Kvantitatiivsed andmed → statistiline meetod
- Kvalitatiivsed andmed → kriitiline diskursusanalüüs
→ kontentanalüüs

Teoreetilised lähtekohad

- **Sotsiaalkonstruktivistlikud teooriad**
 - sugu kui sotsiaalne konstruktsioon ja institutsioon
 - struktuuriline perspektiiv: soolistatud institutsioonid (lasteaed)
 - interaktsioonilised perspektiivid (“*doing gender*”)
 - laste soopõhine sotsialisatsioon
- **Soorolliteooria kriitika**
- **Soo ja võimu suhe**

Sotsiaalkonstruktivism ja sugu kui sotsiaalne instutsioon

- Soolised erinevused ja ebavõrdus on pigem sotsiaalsete praktikate tagajärg, mitte geneetiliste ja bioloogiliste tegurite tulem.
- Soo käsitlemine sotsiaalse institutsioonina võimaldab pöörata tähelepanu selle mehhanismi mitmetele tunnustele, sealhulgas ideoloogiale, praktikatele, konfliktidele ja võimule.
- Sugu kui institutsioon kehtestab struktuuri ja juhised inimeste käitumiseks ning vormib inimestevahelisi interaktsioone

Soolistatud organisatsioonid

- Soolistatud hierarhiad ja võimusuhted on organisatsioonide struktuuri ja dünaamikasse mitmel moel sisse ehitatud (näiteks soopõhine tööjaotus, hindamis- ja edutamissüsteemid)

Kriitika soorolliteooria aadressil (Kimmel, 2004)

Soorolliteooria:

- kasutab metafoorina draamat (rollide õppimine, nende esitamine teistele), jättes seega mulje, et sooidentiteet on teatraalne ning kergesti vahetata
- esitab ühesed normatiivsed maskuliinsuse ja feminiinsuse definitsioonid
- kehtesteb kaks teineteisest eraldiseisvat sfääri: feminiinne ja maskuliinne (staatiline mudel)
- ei pööra tähelepanu soo situatsioonilisele iseloomule (meheks ja naiseks olemine tähendab erinevates kontekstides erinevaid asju)
- defineerib sugu kui individuaalsete omaduste kogumit, mitte sotsiaalse struktuuri aspekti
- ei seleta piisavalt muutuste dünaamikat
- Ei ole võimeline seletama võimusuhteid meeste ja naiste kui sotsiaalsete gruppide vahel

Interaktsiooniline perspektiiv: “doing gender”

- **“Doing gender”** (West, Zimmerman, 1987) – sugu ei ole inimeste omadus ega mingite tunnuste kogum, mis inimesetel on, samuti ei ole see roll ega demonstratsioon, vaid midagi, mida inimesed “teevad” või konstrueerivad igapäevaste interaktsioonide käigus:
 - see on osa igapäevaste interaktsioonide kõikidest aspektidest
 - me ei saa soo konstrueerimist vältida
- “Soolistatud indiviidid toimivad soolistatud institutsioonides” (Kimmel, 2004).

Sugu ja võim

- Sugu on tihedalt seotud ebavõrdsusega ning seega võimusuhetega
- Hegemooniline maskuliinsus – normatiivne maskuliinsuse ideaal (Connell,1995)
- Rõhutatud feminiinsus
- Võim ja teadmine

Laste soopõhine sotsialisatsioon

- Soopõhine sotsialisatsioon tähendab teatud käitumiste või hoiakute õppimist, mida peetakse teatud soole sobivateks
- See protsess toimub mitmete sotsiaalsete faktorite kaudu – perekond, sõbrad, massimeedia ja formaalne haridus
- Soopõhine sotsialisatsioon toimub mitmetel otsestel ja varjatud viisidel

Tulemused

LASTEAIAD

- **Soolistatud ruum** (ka kasvatajate poolt loodud): soopõhised mängualad (“poiste nurk”, “tüdrukute nurk”) – kodu- ja hoolitsusega seotud mänguasjad ühes nurgas, autod ja mänguklotsid eraldi.
- Erinevad eesmärgid laste kehaliseks arenguks
- Lasteaedades kasutatavad õppematerjalid

Tulemused

KASVATAJAD (1)

Valim: 7 kasvatajat

- Kasvatajate suhtumised igapäevase interaktsiooni käigus poistesse ja tüdrukutesse paistavad esmapilgul sarnased, kuid ilmnevad mitmed varjatud või kaudsed (mõnikord ka otsesed) soopõhised eristused:
 - rühma poistele suurema tähelepanu pööramine, isegi kui kohal on rohkem tüdrukuid
 - poistele suunatud tähelepanu oli negatiivsemat laadi kui tüdrukutele suunatud tähelepanu (rahulolematuse väljendamine, noomimine, käskimine negatiivse tooniga):
 - “Võta need pliiatsid välja! Sa segad kogu aeg!”*
 - “Ära roni laua peale! Tule alla!”*

Tulemused

KASVATAJAD (2)

- Kasvatajad **loovad tihti soolistatud ruumi**, viidates teatud ruumi aladele kui “poiste nurkadele” ja “tüdrukute nurkadele”:
 - “Täna on kõik tüdrukud poiste nurgas ja poisid läksid tüdrukute nurka kaarte mängima”.*
 - Poisid suurema laua taga (näide)

Tulemused

KASVATAJAD(3)

- Mõnel juhul (taas)tootsid kasvatajad nn “tüdrukute nõrkuse/abituse” diskursust ja “poiste tugevuse” diskursust:
 - “Poisid, minge sisse ja tooge mänguasjade kast siia!”
- **Kasvatajad palusid pigem tüdrukuid kui poisse aidata neil rühmaruumi koristada:**
 - “Tüdrukud, palun pange mänguklotsid korda, me hakkame välja minema!”*
 - “Liisu, kas sa aitaksid mul koristada, ja sina ka Karmen” Henri, sul ei ole midagi koristada, aga tänan et meid aitad”*
 - “Poisid, näidake, et te olete mehed ja aidake tüdrukuid natuke [koristada]!”*
- Soopõhise eristamise ulatus sõltub suuresti kasvatajast

Tulemused

KASVATAJAD (4)

Küsimustiku tulemused

(a) Kvantitatiivne osa:

Palusime 10 kasvatajal ja abikasvatajal hinnata oma rühma 5 tüdruku ja 5 poisi (kokku 46 tüdrukut ja 50 poissi) sotsiaalseid oskusi (kommunikatsioon täiskasvanute ja teiste lastega) , kasutadaes 12 muutujaga Likert-tüüpi skaalat

- Eesmärk oli välja selgitada, kas ja mil määral kasvatajad tajuvad poiste ja tüdrukute sotsialisatsiooni erinevalt (või sarnaselt)
- Üldiselt tuli välja, et kasvatajate arvates on tüdrukutel mõnevõrra paremad sotsiaalsed oskused kõigi 12 muutuja puhul. Näiteks andsid kasvatajad järgnevaid hinnanguid:

suhetes kaaslastega riidleb harva (9 P; 15 T)

suhetes täiskasvanutega positiivne (22 P; 33 T)

end usaldav, julge (13 P; 24 T)

tegevusest koostööd otsiv (17P; 29 T)

Tulemused

KASVATAJAD (5)

Küsimustiku tulemused

(a) Kvalitatiivne osa:

- Valim: 10 naissoost kasvatajat, keskmine vanus 46,6 aastat
- Eesmärk: uurida, kuidas kasvatajad konstrueerivad sugu ja kas ja kuidas nad eristavad lapsi soopõhiselt

Peamised tulemused:

- Enamik kasvatajaid eeldab, et poisid on rohkem huvitatud matemaatikast ja tehnilistest ainetest, samas kui tüdrukud eelistavad nende arvates muusikat, keeli ja kunsti. 3 kasvataja arvates ei ole poiste ja tüdrukute ainevalikutes suuri erinevusi

Tulemused

KASVATAJAD(6)

- Esineb märkimisväärne laste mängude soopõhine kategoriseerimine, kasvatajad kasutavad mõisteid “tüdrukute mängud” ja “poiste mängud”, viimane esineb tihedamini:
“Poisid mängivad ikka poiste mängu, mis muud.”
 - Üldiselt peavad kasvatajad poisse agressiivsemateks, energilisemateks ja füüsiliselt tugevamateks kui tüdrukuid, samas näevad nad tüdrukuid rahulikemate ja hoolivamatena
 - Kui palusime kasvatajatel kirjeldada nende rühma poiste ja tüdrukute käitumist, siis tõid nad poiste käitumises välja negatiivsemaid aspekte kui tüdrukute käitumises:
“Poisid on agressiivsemad, tujukamad, lärmaakamad ja sõnakuulmatumad kui tüdrukud. Tüdrukud on hoolivamad, vaiksemad, sõnakuulelikumad ja leplikud.”
- See tulemus ühtib ankeedi kvantitatiivse osa tulemusega.

Tulemused

LAPSED(1)

Valim: 36 tüdrukut ja 48 poissi

Vestluse kestvus: u. 20 minutit

Eesmärk: uurida lastepoolset soo ja sooliste erinevuste konstrueerimist sellistes aspektides nagu mängude, mänguasjade, sõprade ja iidolite valik ning vastassugupoole tajumine

Tulemused:

- tüdrukud eelistavad suures enamuses mänguasju ja mängu, mis on seotud kodu ning hoolitsevate tegevustega (nukud, loomad), samas kui poiste eelistused seonduvad liikuvate tegevustega (autod), spordi, seikluste, loovuste ja struktuuride loomisega (ehitusklotsid)

Tulemused

LAPSED(2)

Küsimusele “Kas sa tahaksid olla poiss (tüdrukutelt)/tüdruk (poistelt) ja miks?” vastasid kõik **tüdrukud**, et nad ei tahaks olla poisid, peamiselt järgnevatel põhjustel:

- poistena ei saaks nukkudega mängida
- tüdrukud on välimuselt poistest ilusamad ja kannavad ilusamaid riideid
- mitmed tüdrukud taunisid teatud käitumist, mis nende arvates poistel esineb: agressiivsus, kiusamine, “sõjamängude mängimine”, halbade sõnade kasutamine jne.

Tulemused

LAPSED (3)

- Vastates küsimusele, kas nad tahaksid olla tüdrukud ja miks, ütlesid kõik **poisid**, et nad ei tahaks, ning nende vastustes esines tihti jõu ja võimu diskursusi - mitmed poisid pidasid tüdrukuid nõrkadeks ja abituteks ning nende tugevateks ning võimsamateks:
 - poisid mõistavad hukka mõningaid tüdrukute tegevusi: “tüdrukud mängivad rumalaid mänge”, tüdrukud ei ole vaprad ega enesekindlad (“*sõjamängudes tüdrukud karjuvad ja annavad alla*”)
 - samuti mainisid mõned poisid, et nad ei tahaks olla tüdrukud, sest “tüdrukud peavad koristama ja süüa tegema”

Tulemused

LAPSED(4)

Küsisime lastelt, et kuidas peaks käituma poiss:

- Poisid tõid kõige tihedamini välja nende arvates “ideaalseid” iseloomujooni (tubli, korralik, aus). Samuti esines tajutud jõu ja võimu diskursus tüdrukute suhtes: mitmed poisid mainisid, et nad peaksid olema “tugevad”, “ei tohiks tüdrukuid lüüa”, “poisid peavad tüdrukuid kaitsma”.
- Tüdrukud vastasid, et poisid peaksid olema sõbralikud ja viisakad. Samuti esines tüdrukute vastustes abituse ja nõrkuse diskursuse olemasolu, mille kohaselt tüdrukud peavad poisse endast tugevamateks ja nendeid nõrgemateks ja abitumateks. Mainiti, et “poisid peavad tüdrukuid kaitsma”

Tulemused

LAPSED (5)

Uurisime, millised peaksid laste arvates poisid ja tüdrukud olema:

- Nii poisid kui tüdrukud tõid välja välimusega seonduvaid aspekte tüdrukute puhul:

“tüdrukutel peaksid olema pikad juuksed”

“tüdrukutel peaksid olema ilusad riided”

Laste poolt eelistatavad elukutsed:

poisid: jõu, kangelaslikkuse ja võimuga seotud ametid (politsei, sõdur, sportlane), müütilised tegelased, seonduvalt seikluste ja avastustega (piraati, rüüteli, maadeavastaja)

tüdrukud: hoolitsuse ja õpetamisega seotud ametid (arst, õpetaja), teenusepakkuja (müüja, koristaja), artist (laulja, näitleja, baleriin), ema

Järeldused

Väidame, et :

- meie külastatud **lasteaedades** kui sotsiaalsetes institutsioonides esineb soolistatud elemente – soolisi erinevusi taastoodetakse erinevate vahendite abil, näiteks soolistatud ruumi paigutuslasteaedades , soostereotüüpsus õpikutes ning lasteaiakasvataja elukutse soolistatus
- **Kasvatajad** taastoodavad ja kinnistavad igapäevase kasvatustöö käigus soolisi erinevusi ja ebavõrdsusi mitmetel otsestel ja varjatud/kaudsetel viisidel:
 - pöörates rohkem (negatiivset) tähelepanu poistele ning nähes neid sõnakuulmatumate ja agresiivsematena kui tüdrukuid;
 - aidates kaasa soolistatud ruumi loomisele;
 - taastootes ja kinnistades poiste tugevuse ja võimu ning tüdrukute nõrkuse ja abituse diskursusi
- 5-6. aastaste **laste** soo konstrueerimises igapäevaste interaktsioonides käigus esinevad poiste võimu ja tüdrukute abituse diskursused, laste mänguasjade ja meelistegevuste valik on suuresti soostereotüüpne.

Sootundlik pedagoogika: metoodiline juhendmaterjal lasteaiakasvatajatele

- mõeldud eeskätt Eesti lasteaiakasvatajatele ja algklasside õpetajatele
- sisaldab soovitusi, metoodilis-didaktilisi materjale, praktilisi meetodeid eneserefleksiooniks, mängu ja ettepanekuid igapäevatööks lasteaias, et aidata kaasa lasteaias muutumist keskkonnaks, kus kaasatakse, väärtustatakse ja arendatakse tüdrukuid ja poisse võrdselt
- koostatud lähtuvalt sootundlikust pedagoogikast